

КАРТА СВІТУ

Софі Оксанен

НОРМА

CF FOLIO

Софі Оксанен

Норма

Серия «Карта світу»

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=23962663

Норма: Фоліо; Харків; 2016

ISBN 978-966-03-5083-0, 978-966-03-7629-8

Аннотація

Софі Оксанен – одна з найвідоміших фінських письменниць сучасності. Її тексти перекладено 48 мовами світу, і в одній лише Фінляндії розпродано більше півмільйона її книг. Її попередній роман «Коли голуби зникли» вийшов у 2015 році, права на його переклад були продані більш ніж у 30 країн.

«На пероні вона присіла на лавку, на яку мати не сідала. Метро примчало тим самим шляхом. Мама жбурнула взуття та сумочку під лавку, а потім її вже не стало».

Новий роман Софі Оксанен – це магічна розповідь про Норму, яка потрапляє в різноманітні пригоди через свою особливість. Вона застрягла в сітці шахрайства та змов, звідки вона має вирватися.

Содержание

«Один»	5
«Два»	37
«Три»	56
«Чотири»	67
Конец ознакомительного фрагмента.	71

Софі Оксанен

Норма

© Sofi Oksanen, 2015

© Л. О. Лістус, переклад українською, 2016

© Л. П. Вировець, художнє оформлення, 2016

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2010

«Один»

Якщо все буде добре, у серпні зможемо насолоджуватися смачною їжею та здоровим сном, турбуватися лише про відпочинок. Змалюємо собі майбутнє, в якому ти отримаєш все, про що навіть і мріяти не наважувалася. Тоді моя місія буде виконана, і платою за твоє нове життя буде не жалкувати про мене.

Після похорону ніщо вже не було таким, як раніше, хоча Норма хотіла завірити себе в протилежному, залишаючи позаду гостей та прослизавши на стежку, що вела до сходинок кладовища. Мати б не образилася на те, що вона вже замовила таксі. На інше Норма не звертала увагу: напівзнайомі родичі, інтриги спадкоємців та доля будинку Наакка, в якому між карельськими пиріжками та бутербродами прорізалися спряжені бабусею із власних спогадів зауваження. Вона зараз з радістю залишить весь цей фарс та повернеться до буденного життя, відразу зайнявшись вирішенням питань, пов'язаних зі смертю матері. Нарешті завершиться уникнення всього, що її нагадує. Вона вже не буде запізнюватися на роботу – поїде на таксі, а не на метро, та не розридається, коли залізні вістря гребінця заплутаються у волоссі. Вона не забуватиме достатньо їсти та пити, і не відмовиться від звичного життя, яке вони з мамою разом збудували такими величез-

ними зусиллями, і яке зараз руйнується повністю. Вона готова, як зазвичай, йти на роботу вже наступного ранку: ідеально випрасувана сорочка, в сумочку покладені дитячі масла для укладки волосся, «діазепам» та «постафен» для заспокоєння думок і тіла, а на дні валізи дорожня версія спрею для волосся «Елнетт». Він має запах нормального робочого дня і ним користуються жінки, життя яких організоване і впорядковане; саме такою вона почне бути.

Натягнувши на себе панцир, щоб пережити новий день, вона піде пішки на стацію метро «Сьорнеінен». Влившись у потік людей, дозволить ескалатору вести себе на платформу, потім у тунель метро, як будь-якого іншого дня. Потік повітря гойдатиме подоли спідниць, люди сидітимуть у своїх телефонах та читатимуть безкоштовні газети, і ніхто з них вже більше не згадає про трагедію, яка трапилася на тому самому пероні. Лише вона буде думати і буде готова зустріти атмосферу метушні на роботі, яка продовжувалася вже місяцями через переговори про співробітництво; і вона зрозуміє, що в житті більше нічого не зупинилося, окрім серця її мами.

Таксі не було. Норма обперлася об огорожу цвинтаря та для полегшення свого стану надала «бензодіазепінові» та «скополамінові» владу формувати зараз «басейн» її буття. Вона вже протверезіла від похорону. Вона не чула ані брехливі співчуття, ані лицемірні жалісливі емоційні слова. У неї не запаморочилося в голові, і не нудило, і не було паніки, хоча деякі підходили дуже близько й обіймали. Вона пово-

дилася, як примірна дівчинка, і нарешті була готова скинути сонячні окуляри, які почали сушити носа і відбивати виступаючий піт, але, як тільки вона проштотхнула їх до своєї сумочки, до неї підійшов незнайомий чоловік виразити свої співчуття.

Норма знову натягнула окуляри. Сльози ще не встигли висохти.

– Інші хотіли б вже просуватися далі.

Норма попрямувала в бік ресторану, де відбувалися поминки, і схопивши край капелюха, стягнула його з голови. Чоловік не пішов, а потягнувся за її рукою. Норма не відповіла на його жест, їй було не до спілкування із незнайомцем. Однак чоловік не розгубився і сам схопив долоню Норми.

– Виконавчий директор Ламберт, – представився чоловік.
– Макс Ламберт. Старий друг Вашої матері.

– Не пам'ятаю, щоб вона колись про Вас говорила.

– А Ви матері про всіх своїх друзів розповідали? – за-
сміявся чоловік. – Це було давно. У нас з Анітою було багато
пригод у дитинстві.

Норма вивільнила свою руку. Його хватка відлунювала у пальцях, наче проти бажання зроблене клеймо на шкірі, і він використовував минулий час, говорячи про маму. Це звучало неправильно. Норма ще перебувала в іншій реальності, да і чоловік не був схожий на неньчиного друга. Життя Норми та Аніти Росс було відокремленим, а соціальні контакти обмежувалися колом співробітників. Вони чудово знали неве-

лике коло знайомих одна одної. Цей чоловік туди не входив.

Волосся у нього було зачесане назад. Щось у вигляді видавало його вік. Зморшки піддалися сильному впливу проміння сонця, а мішки під очима сильно тиснули на очі. Простідовувалося серйозне вживання горілки, а засмага покрила пошарпані кров'яні судини. Випите напередодні пиво тхнуло, змішавшись із потом, стікаючим зі скронь. На чоловікові був одягнений вчорашній костюм, коліна були мішкуваті, весь його зовнішній вигляд був обвислим та погано вписувався у гробовий спокій хвойних дерев, не дивлячись на те, що говорив він ввічливо; костюм, до речі, був чорний, а тканина виглядала дорогою. Лосьйон після гоління був свіжий, марки «Коурос», він очевидно не простояв роками у нього на полиці, а шампунь такий, який використовують у перукарнях. На цьому тлумачення Норми зупинилося. Її ніс заклало від ліків та суму. Протинудотні пластирі за вухами качали «скополамін» в судини рівномірно. Вона не змогла прочитати чоловіка детальніше. Побачивши його хвостик із слабкого кудрявого закрученого у штопор волосся, вона почала непокоїтися та дивитися час на мобільному телефоні, бо машина вже мала приїхати. Чоловік дістав зі свого карману сонячні дзеркальні окуляри та натягнув їх на голову.

– Можу запропонувати Вас підвезти?

– Ні, дякую, таксі ось-ось приїде.

Сміхом нагадуючи гравця, він підсунувся до неї дуже близько. Щось у його голосі звучало, ніби говорив тих блазнів,

котрі завжди вирізняються серед балаканини численних туристів, голосніші за інших, та які розповідають свої анекдоти, з яких сміються навіть тоді, коли не до всіх вони доходять.

— Було б добре якнайшвидше зв'язатися. Я буду займатися вирішенням сумних справ, щоб Ви могли продовжувати своє життя.

Чоловік дістав візитівку із футляра, темні плями на якому видавали те, що він міг бути срібним, та поклав свою картку в Нормину руку. Ланцюг, що крутився на зап'ястку, виблискував на сонці. Він, напевне, виграв цей футляр у грі в карти, або вкрав – кінематографічні варіанти продовжували виринати в Норминій голові. Чоловік не міг бути її батьком замість Рейо Росса, бо мама не була такою людиною, яка не розповіла б про можливе існування у Норми братів або сестер. Чоловік помилився з похороном.

Маргіт подзвонила, коли таксі вже було біля району Калліо. Норма відповіла після шостого сигналу. Візитівка Ламберта лежала на колінах, і жінка клацала її куточки, схиляючись до ідеї повернутися назад. Картон картки був в'юнкий та дорогий, колір – кремовий, літери – золоті. Не вистачало його посади та адреси. Подумавши трохи, Норма спитала у тітки, чи не пригадує вона ім'я Макса Ламберта.

Ім'я не мало жодного відголоску в пам'яті Маргіт. Отже, висновок Норми, що він прийшов не на той похорон, був

правильний, і вона вже опускала скло в машині, щоб віддати картку на милість вітру.

– Почекай, ти маєш на увазі екс-чоловіка Хелени? – спитала Маргіт.

Норма здригнулася. Вона достатньо сильно заспокоїла себе для похорону. Тому і не змогла поєднати все між собою: у маминої найкращої подруги було таке саме прізвище, як і у чоловіка, який представився напередодні.

– З якого це дива Макс Ламберт прийшов би на похорон Аніти Росс? – спитала Маргіт. – Це неможливо.

– Я бачила його раніше. А зараз його там немає?

– А ти не пам'ятаєш, з якої причини Хелена та Ламберт розлучилися? Твоя мати ні за що у світі не хотіла б бачити цього чоловіка тут.

На фоні розмови звучала заспокоююча проповідь священника та дзеленькання тарілок. До того, як Маргіт почула ім'я Ламберта, її голос був гірким, а тепер він відбивав стурбованість. Вона говорила про Хелену шанобливо, наче мама могла почути їхню розмову, і на якусь мить ненька знову була живою, в цій розмові, яка все ще дотримувалася її бажань. Ніхто інший не говорив про Хелену так, як мати.

– З тих років вийшло пару хороших дітей, а все інше – лише горе. Уяви собі, через що пройшла та жінка.

Маргіт зробила маленький ковток чогось, стакан задзвенів.

– Забудь все це, ти помилилася.

Чудернацький чоловік Хелени. Мати не могла терпіти, коли Хелену ображали, однак вона не говорила про те, щоб піти і провідати її. Хоча, за останній рік вона-таки бувала в місті Куопіо частіше, ніж раніше, і Нормі залишалося лише здогадуватися про стан Хелени. Вона ніколи про це не питала. Середовище лікарні завжди наводить на думку про те, що долі у всіх різні, і вона досить багато чула про них від мами. Це пригнічувало. Хоча сама Норма не була знайома з Хеленою, вона не пам'ятала, чи взагалі колись її бачила. Тільки зараз вона зрозуміла, що не отримала від Маргіт підтвердження, що Хелену сповістили про мамину смерть, та чи їй достатньо добре роз'яснили ситуацію.

– Від цих друзів лише одні прикромці.

– Друзів... Яких друзів?

Маргіт знову почала прискорюватися, але «діазепам» уповільнив артикуляцію слів та заповнив рот тітки ватою. Тоді Норма подумала, чи у змозі ще Маргіт впізнати Ламберта. Чоловік відправився у Швецію разом із Рейо Россом десятки років тому і ніхто цю парочку не бачив у селищі Наакка з тих пір. Вони не приїхали навіть на похорони власних батьків.

– Ти маєш на увазі Рейо? У Рейо Росса є родичі? Може Ламберт приїхав з кимось із Россів?

– Росс? Не сміши! Було та загуло. Нічого туди копати.

Тітка скоріш за все була права. Мама подумала б так само. Вона хотіла тримати тих людей там, де їм належить, тобто у минулому. Але, якщо ніхто не підтримував зв'язок ані з

Рейо, старим другом Ламберта, ані з Хеленою, то звідки Ламберт дізнався про нещасний випадок? Норма не пам'ятала, що саме було написано в некролозі, та чи було там щось про похорон. Цим займалася Маргіт. Газетна новина про цей випадок не згадувала маминого імені: «Жінка померла, впадши під потяг на станції „Сьорнеінен“. Поліція не знайшла доказів пограбування».

Норма клацнула, видавлюючи смужку з нових таблеток, та кинула картку в сумку. Запит номера вказав, що той був скритий або передплачений, та й адресу знайти неможливо. Мама б знала, що робити. У неї завжди були відповіді на всі проблеми, незалежно від того, знала вона чоловіка чи ні. Не дивлячись на те, що удавана веселість літнього радіо не пасувала до сьогодення, Норма попросила водія таксі зробити звук голосніше. Їй було вже за тридцять і вона звикла, що мама вирішувала все ще до того, як проблеми занадто закручувалися.

Мати не залишила б її турбуватися про сумнівних виконавчих директорів, які переймаються власним волоссям, слідуючи законам електричного струму.

Маріон глянула на Альвара, який непомітно в знак заперечення похитав головою. Дівчини не було на панахиді. Ламберта також. У думках Маріон злилася, бо вона хотіла поговорити з Нормою першою.

– Ще кави?

Жінці, яка задала це питання, було десь близько п'ятдесяти років і вона складала враження людини, яка весь час була десь в іншому місці. Стримана посмішка з'явилася на її обличчі і залишилася на ньому навіть тоді, коли вона помилково пішла в чоловічий туалет та наткнулася на двері.

– Гарна церемонія. Саме таку Аніта хотіла б.

Знайомий тон Альвара розвіяв необхідність себе представляти. Він поводився так, наче вони були старими друзями покійної та довірився тому, що жінка не посміла б розпитувати більше, потайком звинувачуючи свою хитку пам'ять.

– Ми не знали, як вчинити, – мовила пані. – В офісі ритуальних послуг сказали, що в подібних випадках зазвичай роблять кремацію. Ми вирішили зробити похорон таким через мамин стан. Вона б дуже засмутилася, якби ми не зробили все традиційно.

Сестра. Отже, це була сестра Аніти – Маргіт. Жінка стояла у могили біля матері Аніти. Зовнішній вигляд Еллі Накка був тендітним та відстороненим, дійсно настільки безладним, як розповідала Аніта.

Стара жінка, похитнувшись, здригнулася і піддалася пориву ридання, коли на гроб почали кидати землю і обтрушувати руки, наче давали втіху якомусь далекому знайомому. Вона не впізнала Маргіт і не могла усвідомити, що була на похоронах власної дочки. Це заспокоїло Маріон, але вона все ж таки сподівалася, що жінка зрозуміє, що відбувається, бо вона хотіла бачити сльози.

Альвар опустив руку на плече Маргіт та забрав у неї глечик з кавою.

— Я можу допомогти з обслуговуванням. Кінець поховальної церемонії був досить красивим.

— Ми так і не розповіли матері, що трапилося. Якщо будете з нею говорити, не здумайте згадувати про розлив мозкової крові, — сказала Маргіт. Ви, напевно, з пошти. Товариш Аніти по роботі?

Маріон вручила чашку кави своєму братові, щоб дати трохи часу подумати, але Альвар вже встигнув погодитися. Аніта, очевидно, не розповіла про своє звільнення і про нову роботу в перукарні «Туккатайка». Це не було чимось екстраординарним, бо люди постійно втрачають роботу, тому вона, напевно, не хотіла пояснювати й описувати нове робоче місце цій групі людей. Під час приймання їжі у промовах згадувалися сходи будинку Наакка та інша нікчемність — не більше за сміття. У словах було дуже мало спільного із справжнім життям Аніти. Маріон помітила, що пригнічений гнів знову піднімається у її грудях. Людей, які не знали покійну, не повинно було бути на проводі її у вічне життя. Це її розлютило б. Вона хотіла б, щоб гості пили вино, танцювали, щоб звучала «Абба» і щоб була Хелена, а не Ламберт. Коли священник читав промову, Ламберт шепотів Маріон, що вони з братом марно турбувалися і все йшло чудово. Ніхто не згадав про те, що трапилося з Хеленою і ніхто не пам'ятав Ламберта, навіть Маріон або Альвара. Час зробив своє діло.

– Ми не могли розпізнати, що Аніта носила в собі щось подібне, – продовжувала Маргіт.

– Депресія може бути підступною, – визнав Альвар.

– Ви теж нічого не помічали?

– Ну, може останнім часом Аніта була трошки більш відлюдкуватою, – сказав чоловік і подивився на Маріон, щоб отримати підтвердження. Вона нічого не говорила. Вона була не в змозі. Вона намагалася намацати в кишені носовички, але вони скінчилися. Альвар дав їй серветку. Маріон приклала її до очей.

– Аніта ніколи не була соціальною людиною, – сказала її сестра. – Мені самій потрібно було дзвонити їй частіше і питати про справи.

– Як тримається Норма? – спитав співрозмовник.

– Їй, напевно, зараз найскладніше.

– Норма хоче займатися всіма справами сама.

– Якщо ми можемо якимось допомогти...

– Дякую, буду мати на увазі. Було б непогано поговорити з колегами Аніти, але я не можу нікого впізнати, – сказала Маргіт і розповіла, як дзвонила на поштове відділення серед усієї метушні та просила передати інформацію про похорон, але жінка, яка відповіла на дзвінок, не знала, про кого йшла мова.

– На пошті великий плин кадрів, – визнав Альвар.

Розмова почала рухатися в неприємному напрямку, брат міг довести цю вигадану історію до кінця. Маріон обережно

відійшла подалі та він непомітно кивнув їй, продовжуючи подавати каву. Здавалося, що Маргіт зовсім забула, що колеги Аніти підходили у потоці гостей за першою та другою чашками кави. Глечик кави був спритним ходом Альвара, оскільки він вдало міг лавірувати серед усіх запрошених.

Родичі чоловічої статі стояли так само, як і під час поховання: не звикнувши до своїх костюмів та скуто, схрестивши руки за спиною.

Ламберт робив те ж саме. Чоловіча звичка показувати свою побожність. Вона йому не личила більш за всіх на похоронах Аніти, бо виглядала несправжньою. Проходячи крізь натовп гостей, Маріон уловлювала слова, які відбивали приголомшеність та збентеження, а також здивованість тим, що ніхто не міг нічого передбачити – наче хтось із них міг робити подібне до того. Як рідко всі бачили Аніту після її переїзду до Гельсінкі! Маріон розуміла, навіщо всі ці люди прийшли сюди: хтось, скоріш за все, для того, щоб полегшити погане самопочуття, через власну жалюгідність, інші – попліткувати з односельчанами про трагедію, яка спіткала родину Наакка. Реакція людей на насильницьку смерть завжди була однаковою, особливо, коли причина не до кінця відома. Маріон спочатку ще намагалася спіймати Норму, але потім цього блюзнірства було вже досить і вона пішла.

Норма вийшла з машини, відірвала з-за вух та з ліктів скополамінові пластирі і запалила цигарку. Скоро вона перев-

дягне похоронний одяг і викине його в сміття, відрізавши все те горе, яке приніс цей день; відкриє пляшечку червоного вина, яке зберігалося в кухонній шафі для полегшення очікування завтрашнього дня. Треба тепер тільки ступити за ворота. Останніми тижнями це було найскладнішим кроком.

Дванадцять років тому все було інакше. Ці самі ворота радісно вітали їх з мамою вдома і наче самі відчинялися, а переїзд у місто здавався найкращою ідеєю в світі. Вирішальний крок було зроблено, коли Норма отримала свою випускную шапочку і будинок Наакка зі своїми гнітючими відносинами з оточуючими залишився позаду. Ідеальні квартири були знайдені в одному будинку, і вони думали, що їм дуже пощастило. Вони відсвяткували це їздою туди-сюди на метро.

Дванадцять років по тому цей самий представник урбаністичного життя переїхав маму через день після її повернення з Тайланду. Норма не могла не думати, чи була вона в змозі якось це попередити. Чи могла вона прочитати знаки у ході думок мами, якби подзвонила їй у той вечір? Якби вона піднялася на кілька сходинок вгору до неї в гості?

Вона не пішла у кафе, а провела ніч з випадковим супутником. Саме в той час мама відправила їй своє останнє повідомлення: «Завтра вечеряємо? Отримаєш сувеніри з Тайланду». Норма прочитала його лише наступного ранку. Якщо мати і дзвонила б, дочка б не відповіла. Норма намагалася хоча б на мить забути атмосферу робочого місця, бо так цього потребувала. Весь тиждень був наповнений спостере-

женням за нею начальника та виразами обличчя менеджменту, який прослизав повз неї на сходи за черговою дозою нікотину, а також особою двірника, який повертався з виконання своїх справ та чомусь почав уникати місце для куріння. Це прийняли за пророкування поганого ходу переговорів. Думка про те, як їй прийшлося б переживати ці напружені події разом з мамою відразу по поверненню додому, душила. Вона зосередилася на келиху, незначному чоловікові, на порожній миті в своїй голові. Вона мала побачити маму наступного ранку.

Коли Норму покликали посеред робочого дня, вона подумала, що це стосується переговорів про співробітництво і жваво ввійшла в кімнату, готова показати себе з найкращої сторони, але її зустріла двійка поліцайок. Від завитих локонів цих жіночок пахло березовим шампунем та здоровим способом життя, великими дозами вітаміну; волосся Норми було скручене і в той же час у неї спалахнула думка, що вона пережила б ці переговори, залишившись неушкодженою. Пізніше їй стало незручно. В той момент їй слід було думати про щось інше, а не про те, що людину, яка тільки що пережила трагічну втрату матері, не можуть звільнити.

Новина швидко розлетілася по всьому офісу і її сумочку заповнили картки з номерами центрів допомоги у кризових ситуаціях. Найближчий колега прошепотів, що про це написали в газеті. Зазначалося, що водіями в метро вибирали людей, які могли пережити стрес, викликаний падінням

на рейки людей, бо в даній професії рано чи пізно таке трапляється.

Розмови про водія нагадали Нормі, що це була остання людина, яка бачила маму живою, в останню її секунду, останній крок, останній подих. Очевидно, все відбулося дуже швидко і чоловік не зміг цьому запобігти. Але все одно цією людиною повинна була бути Норма, а не водій, не незнайомці на пероні.

Коли погляд старої жінки, блукавши, зупинився на Маріон, вона усвідомила, що зробила помилку. Все відбулося дуже швидко: стара встала несподівано спритно і спробувала плюнути в її напрямку. Священник, який сидів поряд, здригнувся, голови повернулися в сторону Еллі Наакка. Після моменту тиші всі почали прикривати неприємний інцидент брязкотом чашок з кавою та нагрібанням у тарілки їжі.

– Вона скоріш за все прийняла тебе за Хелену, – сказав Альвар.

Брат виник біля неї непомітно і почав відводити завмерлу Маріон в сторону дверей. У неї пересохло в роті, а руки тряслися. Саме тому вона не хотіла бачити нікого, хто пам'ятав Хелену.

– Я не так вже і схожа на неї, – прошепотіла вона братові.

– Звичайно ні, і ніхто тут не пов'язує тебе з нею.

Альвар мимохідь обтрусив її волосся.

– Забудь про цей випадок. Мати Аніти божевільна.

Погляд Еллі Наакка був гострий, засуджуючий. Вона вже усвідомила, що була на похоронах власної дочки і винувала в усьому Хелену, немовби хотіла сказати, що без компанії цієї недоумкуватої жінки з Анітою цього не трапилося б. Але Маріон розуміла, що то лише здогадки. Вона наувяляла вже занадто багато, бо Еллі Наакка не зрозуміла, що трапилося. Маріон наблизилася до старої лише для того, аби бути в змозі сказати Ламбертові, що вона хоча б спробувала. Вона була впевнена, що не витягнула б нічого з Еллі Наакка і що та вже не впізнала б її.

– Спробуй зараз заспокоїтися. Пам'ятай, навіщо ми сюди прийшли. Тут є хоча б хтось, хто бачив Аніту в компанії? – спитав Альвар.

Маріон прочистила голову. Вони винюхували на похоронах Аніти і це було хворим вчинком. Маріон глянула на братові зіниці. Нормальні. Щойно напружені зморшки завжди говорили про те, що він впізнав когось, з ким в дитинстві бився, або когось, хто співав про «схиблену» Хелену. Тому він був у змозі залишатися тут тверезим та розмовляти з тими людьми чемно. Коли таксі приїде і Маріон поїде звідси, Альвар залишиться за дверима ресторану, стоячи в колі курців, крутитиме знайдену в кармані флягу, витончено знайде зв'язок із якимось родичем і вдало роз'яснить все, що його цікавить. Ламберт буде задоволений і дасть синові додаткові бонуси. Маріон вони не дістануться, якщо тільки не рахувати власної перукарні.

Альвар помітив пальці сестри, які розкремсали серветку, і забрав у неї паперові залишки. Підлога виглядала, наче там покрутилася курка під час ліньки.

– Тобі щось потрібно?

– Ні, я в порядку.

– Зроби промову для Аніти пізніше, можливо, вже вдома. Скажу Ламбертові, що ти виконала це найкращим чином.

Вікно було відкрите: пилюка з вулиці вкрила підвіконня і вона долетіла аж до одягу, який валявся на дивані. Блузи Маргіт заховали мамине плаття. Посад у кухонній мийці був слідами перебування там Маргіт, не мами. Із програвача виглядав диск Суві Терасніска, який теж належав цій жінці. Запах «Шалімару» змінився тітчиним післязапахом. Квартира вже не була маминим домом, і Норма почала гадати, чи не зробила вона помилку, давши тітці закоренитися тут і повністю займатися похороном. Вона прийняла пропозицію допомогти, бо сама не була в змозі зайти до квартири після першої спроби. Вона не могла витримати вигляду цього місця, який поставав з порогу: помешкання виглядало так, наче мама просто кудись вискочила і скоро повернеться. Тому Норма попросила тітку знайти неньчину улюблену сукню, дозволила їй відкріпити від краю дзеркала білет на концерт «Аббі» та взяти духи «Шалімар» з тумбочки – зібрати речі, які мама хотіла б в труну. Вона дозволила тітці робити все, що мало бути її власним завданням, бо та нічого про маму

не знала. Тільки Норма знала, навіщо їй з собою «Шалімар». Тільки вона знала, як мама прокинулася в лікарні після пологів від запаху бергамоту та лимону і раптово зрозуміла, що все складеться добре, що вони впораються навіть тоді, коли робитимуть це удвох, і їм не потрібен ані Рейо, ані хто-небудь інший.

Пізніше мама впізнала той самий запах у сільській аптеці і, не звернувши увагу на ціну, купила парфуми. Це був запах найбільшого повороту в її житті. Норма закурила цигарку. Вона сама дозволила тітці заплутати місце злочину. Помітивши, що думає про мамину оселю як про місце злочину, вона здригнулася і так само інстинктивно відмахнула волосся, наче хотіла змахнути цю думку. Вона силоміць намагалася знайти раціональне обґрунтування неньчиному вчинкові і хотіла бачити сумніви, де їх не було. Скоріш за все природним поясненням була спроба Макса Ламберта наблизитися до неї.

Норма відкрила кришку маминого ноутбуку і відразу її закрила. В комп'ютері нічого з її молодості бути не могло, і пошук був би просто копанням у минулому. Вона зберігала фотоальбоми часів юності у шафі, а зараз полиця була порожньою. Нарешті, альбом знайшовся на нічному столику, причому на раніше заповнених сторінках виділялися порожнини. Маргіт і сюди приспіла першою. За тітчиним свідченням, мама не залишила листа, і Норма повірила, хоча тепер вона не розуміла, навіщо. Мама не розповіла Маргіт про

своє звільнення та нову роботу. Маргіт не знала власну сестру так, як Норма. Вона не змогла б шукати у правильному місці, і Нормі почало здаватися, що тітка супроводжувала апатичну племінницю заради знищення доказів, які стосувалися Ламберта. Норма була близькою до того, щоб подзвонити їй та випитати про зниклі фотографії. Схопилася за трубку, але передумала, і поклала її знову до сумки. У тітки було право забрати деякі світлини, і гнів був безпідставним. На Маргіт був великий тягар, пов'язаний із проведенням похорону та організацією оренди квартири ще на червень та липень, аби не поспішати із її звільненням, та у жінки було, де ночувати у разі Норминого бажання, щоб та підмінила її на довше.

Норма поклала комп'ютер у сумку разом із знайденими на столі кодами доступу до банківських рахунків, запалила нову цигарку і почала переглядати альбом. Тітка забрала світлини, на яких біля мами були бабуся і сама вона, та залишила сумісні фото Хелени й мами молодими та Хелени з її дітьми на руках. Маріон підлітком була дуже схожа на свою матір у молодості. Божевілля настигло мамину подругу пізніше. На фото у Хелени був прямий погляд та мила посмішка. Норма перегорнула сторінку, де виступила остання прогалина. Вона вже піднялася, коли в очі кинулася фотографія, де дві пари проводили радісний літній день: тітка та Рейо Росс дивилися в камеру, обпершись один на одного. Біля них стояла молодша версія чоловіка, котрого вона сьогодні зустріла, який

оповив Хелену своїми руками. Під цим фото було моментальне фото, зроблене на «Полароїд». Там вже старіша версія того самого чоловіка посміхалася разом з Маріон і тримала на руках немовля. На зворотній стороні звивистим почерком був написаний текст. Його написав Альвар. Він сам зробив фотографію і просив маму невдовзі приїхати.

Телефон Маріон дзенькнув новим повідомленням, але це був клієнт, а не дівчина, як вона сподівалася. У повідомлень в телефоні Маріон, видалених привітань і електронної пошти однакова доля: дівчина утримувала мовчанку.

– Через дві години у мене зустріч, – нагадала Алла.

Маріон ухопила знімач плівки і відірвала руку від свого телефону. Алла не спитала про похорон, лише грала у бай-дужість, грала до того моменту, поки не переступила через поріг перукарні, начебто знала, що Маріон нічого не вияснила. У неї була така звичка – сипати сіль на рану, направляти в правильне місце.

– Не випробовувала ще це волосся у настільки теплу погоду. Думаєш, це має значення?

– Зачіска витримає що завгодно: і хлоровану воду, і занурення, В'єтнам... – відповіла Маріон. – Жоден із подорожуючих у тропіки клієнтів ще не скаржився. Деякі прихильники водних розваг перестали користуватися навіть шапочками для плавання.

До подорожі в Ханой ще був час і волосся Алли було в гар-

ному стані. Але вона жадала продовження роботи над ним саме зараз, в день поховання Аніти. Було очевидно, що вона хотіла, аби розмова закінчилася темою якості волосся та трендів зачісок.

Алла вже точно встигла поговорити про похорон зі своїм коханим чоловіком. Але якби Ламберт винюхав б що-небудь у Норми, Алла не була б такою спокійною. Або Ламберт відправив жінку спостерігати за поведінкою Маріон, щоб упевнитися, що та залишається в колії і може працювати.

– Покажи журнал замовлень, – сказала Алла.

Маріон простягнула їй книгу. Алла на схвалення посміхнулася. Українське волосся усіх зачарувало і змусило також всіх Аллиних подруг стати клієнтками «Туккатайка». Маріон не наважилася змінити їхні бронювання, що зробило розподіл часу ще важчим. Розклад весільних зачісок вона не хотіла міняти, бо від її перукарні залежав успіх свята, а таке змінювати не можна. Іншим клієнтам вона знайшла новий час, комусь навіть на місяці вперед. Це створювало напруженість. Сьогодні останній клієнт буде о дев'ятій вечора, а перший – вже о шостій ранку. Вона не впорається у весільний сезон без допомоги.

Алла продовжувала вивчати книгу, наче читала Біблію. Для Ламберта торгівельний оборот перукарні був дрімучим лісом, а відстеження доходів викликало чистісіньку паморозь. Вони не були постачальниками щастя для покупців, як Маріон, хоча вона ніколи не знайде у свою перукарню

достойну заміну Аніти, навіть якщо приведе професіонала. Ніхто не міг заспокоювати знервованих через власне волосся жінок настільки добре, як покійна співробітниця. Вона була вродженою перукаркою і відчувала те, про що інші не хотіли навіть говорити. Хоча Маріон дуже боялася, що у перший же робочий день Аніти на поверхню спливе Хелена та минуле, або пролунає розповідь про те, як через тридцять років доля знову звела їх разом, але цього не сталося. Коли Аніта ступила через поріг «Туккатайка» в перший раз, вона не викрикнула, як сильно Маріон нагадує власну матір, і не почала її докоряти, що та ніколи не провідує Хелену.

До грудей Маріон на секунду закрався сум. Тільки Аніта розуміла її. Алла клацала імена книги замовлень нігтем, поклавши її на коліна.

– Скільки у нас ще українців у запасі?

– На тиждень. На два, якщо їх з росіянами перемішати.

Алла зітхнула і поглянула на свій телефон, котрий знову беззвучно блимав. Вона зробила так, щоб Маріон точно побачила, хто намагався до неї додзвонитися. Це знову був японець. Алла опустила трубку на коліна і чимось прикрила. Можливо, вона хотіла підкреслити те, що з найважливішими клієнтами не буде говорити у її присутності. Або таким чином намагалася показати свою владу: вона відповість тоді, коли їй зручно. Навіть японцю.

– А що ти думала запропонувати клієнтам після цього?

Ми говорили з Максом про це. У тебе є тиждень. За цей час тобі потрібно розібрати безлад, який виник з твоєї провини.

У Маріон з'явилася думка схопити ножиці і штрикнути ними Аллу у голову. Бажання було настільки сильним, що їй прийшлося схопити візок з інструментами і тримати його дуже міцно. Алла говорила про справи клану, а також про те, як зміниться доля Маріон.

– Макс був набагато діяльнішим за тебе на похоронах. Я навіть не буду питати, як ти збираєшся це виправити, але годинник тікає: «тік-так».

Алла легенько стукнула свій ролекс – жест, який вона перейняла від свого чоловіка. В очах Маріон запекло. Пилок. Або тому, що смерть Аніти поховала всі її мрії. За день до повернення до Фінляндії вони сиділи в бунгало-барі та замовляли коктейлі під назвою Світ Дрімз¹. Ними вони пили за майбутнє. Все було ясно. Маріон вирішила тоді, що якось провідає Хелену разом з Анітою.

Маріон дивилася через вікно на вулицю. Очікуваний день не настане. Автостоянка була порожня. Саме там вона востаннє бачила подругу. Та сиділа в авто: випрямлена спина, погляд вперед, підняте підборіддя. Коли Маріон нарешті наважилася вийти на вулицю, Аніта вже поїхала.

За десять хвилин до восьмої мама поспішала на метро, хоча їхала в перукарню, яка знаходилася не так і далеко. На перший погляд здавалося, що вона мало не біжить, але зран-

¹ З англ. «солодкі мрії».

ку багато людей поспішає, тому це ніколи не визивало здивування. Норма вдихала аромат смаженої кави, який був точнісінько такий, як і останнього маминого ранку, і поспіхом направилася до станції «Ваасанауккіо», як і та. Вона швидко оминула компанію людей, яка на порозі магазину очікувала на початок продажу алкоголю, та намагалася розгледіти хоч щось, що могло б вплинути на мамине рішення, що могло б все прояснити. Вона вибрала практичне взуття, капрі та бавовняну сорочку з коміром – звичайний робочий одяг; у щось таке мама і вдягнулася того ранку. Норма прошмигнула з ескалатору на перон, як зробила і мама, вибачилася, проштовхуючись через селяків, які не розуміли, що стояти потрібно праворуч, а не посередині сходинок. З мамою вони робили так само тільки-но перебравшись до Гельсінкі. На пероні вона присіла на лавку, на яку мати не сідала. Потяг примчав тим самим шляхом. Мама жбурнула взуття та сумочку під лавку, а потім її вже не стало.

Норма поставила свою сумку точнісінько на те саме місце, та опустила свої черевики на сіру кам'яну плиту. Мамине взуття та сумочку їй доставили без записки. Вона відкрила сумку і витрясла її, сподіваючись, що вислизне хоч щось, але нічого там не було, лише старі квитанції, пошарпані пластирі, тобто сміття, яке можна знайти у кожній дамській сумочці.

Запахи перукарні, волосяна пилюка. Не валіза. Робоча

сумка. Волосяний кольоровий сад. Декілька застряглих у застібці волосин індійської довжини і один світлий, скоріш за все клієнтки. Телефон мама забула вдома. Коли тітка його принесла, Норма була впевнена, що десь в його надрах приховувалося повідомлення, яке було для неї. Розчарування довело її до того, що вона кинула його об стінку. Останні дзвінки були з тижня перед Тайландом, повідомлення стосувалися бронювання часу, його зміни та булочок для церемонії закриття. Всі повідомлення та дзвінки мали відношення до «Туккатайка». Мама була модератором фейсбук-сторінки перукарні і її останнім оновленням за кілька годин до поїздки було наступне: «Повернувшись з відпустки, Аніта знову буде готова створювати своїми чарами найнезабутніші зачіски! Акція: ламінування волос власної довжини!».

Ще один потяг промчав повз Норми, і струм повітря пройшов по її щиколоткам. Охорона метро приходила та йшла геть, кийки, бронежилети та берци, відкрито, закрито, все-редину, назовні, попередження про зачинення дверей, вагони мандаринового кольору, знайома з телевізору посмішка повара, березові лавки на пероні, товсті оксамитові спідниці фінських циган, пиво в руках, зруйновані від «метадону» зуби, люди, що їдуть у відпустку чи з неї повертаються, валізи на коліщатках, бездомні кишенькові злодії та побляклі поліетиленові пакетики, ефектні портфелі, які поспішають на роботу, жваві кроки, хрумкі від миючих засобів спідниці,

тільки-но розпаковані несповзаючі капронові колготки без пальців для ніг, свіжі набійки, примноження індійського та російського волосся, а між ним малайзійського, клей, таблетки «мелатоніну», гормонотерапія, філе та більш дорогі бальзами для волосся. Остання станція мами.

Пролетіла половина дня. Уповільнюючи кроки, мати вже не бачила пересічних людей на платформі, їх прихорошеного єства, не відчувала запах дешевої туалетної води, тих, хто не користувався дезодорантом, необрізаного волосся, перебитого вчорашнім напівфабрикатом та пивом запаху поту, кока-коли та гірчиці. Вона не помічала сомалійських дівчат та чарівного мерехтіння світла у їхніх в'язаних хустинках, швидкого зростання кількості переселенців, батьків-домогосподарів зі своїми дитячими візочками, зовсім новеньких тенісних черевик, загорнутих штанин та франтських картузів. Вона не відчувала фіміам прийшлих чілійців, солодкість квітки.

Ложки, які зберігалися у морозилці, були охолоджені для очей, котрі від плачу стали, наче пухкі пташині яйця, але ефект уже вщухнув. Ложки були частиною маминих порад для краси. В молодості вони з Хеленою частенько ними користувалися також для вій. Норма потерла пальцями очі. Всі ці люди, вся ця метушня. Всі, хто був в метро, дізналися про все до неї. Дізналися, що щось сталося, прийшли на перон, і їм прийшлося знову підніматися вгору на вулицю, щоб сісти на трамвай чи автобус. Усі вони дізналися в момент, коли це

трапилося, а вона в той час уклала волосся Лореалівським спреєм «Ельнетт» та бажала, щоб переговори про співпрацю вже скінчилися. Сотні людей сварилися через те, що треба було міняти маршрут та через своє запізнення на роботу чи зустріч, і вони вже все знали до неї.

Декілька років тому вони з мамою пережили таке разом. Вони їхали потягом до Гельсінкі і раптом волосся Норми почало крутитися.

Місця були вибрані у вагоні для людей з алергією, завдяки чому зайвих факторів роздратування не було, тому їй просто було не по собі. Мати запропонувала коньяк, і саме в той момент потяг зупинився. В об'яві не вказали на причину зупинки. Але всі пасажери розуміли, що з колій збирали залишки людського тіла. Всі, хто був всередині, дізналися про це раніше, ніж близькі та родичі того, хто під нього потрапив. Мати побачила її реакцію і, не зважаючи на те, вибрала такий брутальний спосіб – з усіх станцій метро саме ту, звідки Норма їздила на роботу. Якби вона не ночувала у випадкового знайомого вдома, їй довелося б прийти на зупинку саме тоді, коли все трапилося.

Норма пробудилася від деренчання телефону. До лавки підійшов охоронець і здавалося, що він спостерігає за нею. Норма присунулася до інших людей, які стояли на платформі. Дзвінок знову був з «Туккатайка». Маріон. Норма не відповідала. Вона б не змогла відноситися до тієї жінки невимушено та і не хотіла говорити з нею, вже не кажучи про те,

щоб зустрітися, не зважаючи навіть на той факт, що Маріон знала, який у мами був настрій останніми робочими днями, і у неї могло бути пояснення дивній поведінці свого батька. У Норми з жінкою було кілька конфліктів, коли мати йшла з роботи разом з нею. Жінку оточувала хмара запаху перукарні, Норму нудило від неї і вона ухилялася від контакту очей. Тому вона і відступила якнайдалі від жінки на похороні, сховавшись за спинами інших. Вчинок Хелени назавжди наклав відбиток на всю родину. Люди відносяться до членів такої родини зі штучним співчуттям, із цікавістю шепчучись про них. Звичайно, не так, як про пересічних людей. Мати це ненавиділа і Норма поводитися так само.

Альвар повернув ключ і вони ввійшли всередину. Маріон залишила сандалі в передпокої, а брат йшов мов півень, байдуже оминувши плетену корзинку в коридорі звідки Маріон взяла собі пару капців Аніти для гостей. Пилюка, що скупчилася на підвіконні вітальні, здійнялася в повітрі. Жінка отряхнула свою щоку, а стоячий навпроти неї Альвар, проковтнувши цю пилюку, чхнув і почав шастати по всіх ящиках парфумерного столика, перевіряючи їхній вміст, немов роблячи бухгалтерський облік: з такою самою точністю, з такою ж пильністю, готовий відразу ж схопити будь-яку підказку. Він довіряв більше власним очам, ніж псам Ламберта, які були в квартирі миттєво після нещасного випадку і скопіювали весь вміст Анітиного ноутбука. В комп'ютері не

знайшлося нічого важливого і тому Альвар очікував на той момент, коли оселя буде порожня. Хлопець, який слідкував за будинком, подзвонив йому відразу, коли все було чисто.

– Шукай адресну книгу, листівки, папірці для нагадування, лотерейні білети, авіабілети, квитанції з готелів, орендованих квартир, – сказав Альвар. – Інші телефони, карти пам'яті.

У виразі обличчя Альвара Маріон прочитала його думки. Те, що йому варто було б самому керувати справою. Тоді таких ляпсусів не було б. Вони б вже знали, хто поставляв Аніті українок, Маріон не потрібно було б думати, ким їх замінити, а брат знову отримав би один із найчисленніших своїх бонусів, і галасливий інцидент клана був би стертий з історії, а вони були б у безпеці.

– Маргіт жила тут два тижня і, напевно, вже багато інших встигло побувати в квартирі, – підмітила Маріон, хоча і знала, що перевірки почалися відразу ж після смерті Аніти. Кланові пси знали вже всіх, хто живе в цьому самому під'їзді, їхніх близьких та рідних, їхні захоплення та щоденні ритуали. Незнайомці кидалися в очі відразу і, очевидно, Ламберт відправив когось із хлопців на похорон, а когось чергувати біля будинку Аніти. До того ж брат не був впевнений, що тільки Маргіт з усіх, хто був на похоронах, користувалася квартирою. Через купу псів Ламберта не прослизнув ще ніхто і ніколи.

– Розкажи ще раз, що ти бачила на похороні.

– Скільки ще разів ми будемо через це проходити? Спитай у своїх людей, чому вони нічого не знайшли тут, – сказала Маріон та глянула на годинник.

Норма була на роботі, Маргіт поїхала, у Альвара був цілий день і Маріон тут не була потрібна, і не хотіла вона тут бути, і не пасувала вона до цієї ситуації. Вона розплакалася і знову взялася за свої щок, бурмотівши щось про пилюку. Клан хотів лише мучити її. Тому їй також потрібно було бути тут. Альвар нищпорив все ще в парфумерному столику, піднімав пляшечки та баночки, відкривав коробочки. В одній з них знайшлася давня фотографія, на якій Аніта з Хеленою позували у довгих квітчастих спідницях. Маріон відвернула голову.

– Подумай ще, – вимагав Альвар і запхав фотографію до кишені. – Може ти про щось забула?

– Маргіт могла винести звідси все, що завгодно.

– За донесенням речей було мало. В машину Маргіт поклала нічого, окрім маленького візку, мішку для одягу, чогось в'язаного, декількох кімнатних рослин і старого лампового радіоприймача. Норма допомогла з перенесенням, вони обійнялися на прощання, Маргіт повисла на Нормі, Норма виглядала виснаженою, – випурнув Альвар. – Ти знала Аніту краще за всіх. Ти, як ніхто інший, здатна на те, щоб знайти наводку.

Маріон оглянула книжкову полицку: книги про мистец-

тво, інструкції по роботі з волоссям, докторські книги, генетика. Три англомовні біографії Елізабет Сіддал, дві – про сестер Сазерленд, одна – Марти Харпер, три книги з керівництва для швидкого росту волосся. Не дивно, що Аніта добре робила своє діло – вона читала про волосся все, що тільки було можливо.

Альвар схопив з полиці книгу під назвою «Золотий вік Кокотті», передивився її від початку до кінця та поклав на місце.

– Остання порція пішла за п'ять тисяч баксів за кіло.

– Знаю!

– Ламберт може відправити когось перевірити оселю Маргіт. Нам треба було самим сюди прийти відразу після нещасного випадку.

Скиглення Альвара було даремним. Вчинок Аніти підняв всіх навшпиньки і спочатку було необхідно переконатися, чи не обшукав квартиру вже хтось інший до них. Ніхто не бажав іншої засади і голову клану просили узгодити все. Коли помітили, що у будинку безпечно, Маргіт вже вкоренилася в домі Аніти. Світло горіло всю ніч, плач було чути аж на сходах. Пси Ламберта стверджували, що жінка не виходила з квартири, окрім як в бюро ритуальних послуг, яке знаходилося в мікрорайоні Ліньят, але і тоді не на довго. Норма не зупинялася у себе вдома, гостей не було.

Альвар став перед камерою, що лежала на книжній полиці. Вона була нова та дорога. Карти пам'яті не було. Він по-

клав її на місце і повернувся до парфумерного столика. На краях дзеркала були листівки та фотографії з острова Тенерифе, Родосу, Стокгольму, Таллінну, Афін, Риму та Анталії, Гран-Канарів, сонячного берега Іспанії.

– Якщо Аніта була досвідченою мандрівницею до Києва і у неї були далекі родичі в Україні, чому тут немає жодної листівки звідти? А що, якщо волосся-таки надходить з якогось іншого місця? – спитав Альвар. – Ніхто на похоронах не чув ані про українських родичів, ані про українського коханця чи подругу.

– Звідки ще воно може бути?

– Аніта мала отримувати його через посередника. Нам треба знайти його.

Маріон поглянула на годинник. Їй треба було повертатися до перукарні, бо наступний клієнт мав з'явитися через півгодини. Вона забрала у брата запасний ключ від квартири Аніти на випадок, якщо дівчина прийде забрати речі матері. В мішечку, який висів у передпокої, знаходилися ключі від горища та підвалу. Альвар мав про це подбати.

«Два»

У серпні зможемо вже сміятися з усіх старих балачок та з заповіту, який зробимо для тебе. Тобі не треба буде більше боятися ані нещасних випадків, ані безсоння у роздумах про те, чи вибоїна на автомобілі з'явиться відразу, як я стану недосяжною по телефону, чи я просто буду дуже далеко, щоб провідати тебе в лікарні або, що ще гірше, прийти до моргу. Можеш забути про кремацію.

На світлих стільцях залишився ще піт звільненого до неї; на поручнях виднілися відбитки пальців та залишки жиру того, хто також чекав на свою долю. Норма поклала руки на коліна. Повз неї пролетіли слова про складні часи та конче необхідні заходи. Рішення, яке стосувалося Норми Росс, було прийняте вже давно, приймаючи до уваги загальну думку. Слова повторювалися знову і знову, немовби хотіли наголосити на тому, що між розірванням робочих відносин і трагедією немає жодного зв'язку. Перед розмовою Нормі дали карточку з номером кризового центру. Ідея про психотерапію, пов'язану з її проблемою, була просто смішною, але вона проковтнула застрягле в горлі хихикання.

Винятковим на цьому робочому місці було те, що в базі клієнтів було багато людей зі слабким зором і не треба було думати про їхній погляд. Собаки-поводирі були добре на-

вчені, і їхня увага була повністю сконцентрована на хазяїні, як і у всіх тварин зазвичай. Вентиляція у будівлі була хорошою, оновленою. Норма вірила, що зможе утримати секретарську роботу, бо, загартувавшись досвідом попереднього звільнення, вона навчилася ухилятися від найгірших рифів: службових романів та надмірної соціальності, втручання у внутрішні війни та критики керівництва. Вона могла вже зав'язати відносини, які були майже загорнуті в дружньоподібну обкладинку: вона ходила в театр та інші заклади відпочинку аби здаватися звичайною.

«Тут можна було б і залишитися», – казала Норма мамі. У неї в резюме у стислому вигляді пробігав весь тягар минулих місць роботи, хоча тоді вони були необхідні у кризові часи. Отримання роботи у центрі для незрячих «Нековамайнен» було великою вдачею.

Начальник капає причини звільнення досить продумано. Голос його став сильнішим, коли він помітив у Норми сухі очі. Звільнення було її власною провиною: упертість та розбещення моралі робочого колективу, сіяння бунтарства в моменти, коли позиція мала бути зовсім іншою. Норма Росс постійно запізнювалася та, не зважаючи на попередження, її зухвала поведінка останнім часом навіть посилювалася. Вона нічого того не заперечувала, а лише непомітно крутила своє волосся, яке всмокотало пригнічення інших людей та під час переговорів про співпрацю стало трохи жорсткішим. Во-

но ставало поперемінно то незручним для підрізання колючим дротом, то конопляною мотузкою, і було причиною її запізнювання кожного ранку та розтягнення обідньої перерви. Також їхня вага зросла, немов вони вже були готові захищати її на війні. Ці проблеми вже почали впливати на зап'ястки, тому вона придумала собі жалітися на синдром постійної розтяжки. А потім прийшла смерть мами.

Начальник чекав на природню лють, нестабільну поведінку, яка б проілюструвала причини звільнення та заспокоїла б його совість. Норма відчула, як кутикули волосся відкриваються, наче у гарячому душі, але заборонила собі задовольнити очікування чоловіка. Скроні і лоб його були дуже шкірястими, так що можна було ткнути туди ложкою та вона б там і залишилася. Сальні залози працювали дуже старанно весь день, і настільний вентилятор не міг поліпшити його стану. Норма встала, щоб піти, взяла зі столу ручку начальника та написала у фірмовий блокнот: «Ducray Sabal»².

– Це допоможе із проблемним волоссям. Не думаю, що керівництво, яке не дотримується правил гігієни, має хороший імідж начальника.

Вона зупинилася навпроти дверей торговельного центру «Ітакескуста» і помітила, що вся тремтить. Мама б засмутилася через звільнення більше за неї. Вона б назвала це смугою невдач у спробах дочки прикріпитися до якогось робо-

² Марка шампуню для жирного волосся.

чого місця. Вона пригадувала всі ті рази, коли опинялася в подібних ситуаціях, а також всі ті обставини, в які вона потрапляла через своє волосся, над якими вони потім разом жартували. Так, наприклад, хтось колись раптово побачив волосся іншої довжини, біля якогось колеги воно почало різко завиватися, а колись умови були неможливими для стрижки і вона мало не піймалася. Більше таких жартів не буде.

Норма почула, як хтось гукнув її ім'я відразу, як вийшла з магазину і направилася в сторону дому. Вона інстинктивно зупинилася та відразу пожалкувала про це. Зуби Макса Ламберта блищали з-під старого маркізу кабака «Култапалма», засмага зробила так, що вони виділялися білизною, наче фірмова американська посмішка. Єдиною причиною зупинки Норми була звичайна ввічливість, бо вона не знала цього чоловіка і хотіла продовжити свій шлях, але Ламберт, очевидно, добивався іншого, спритно стрибнувши в сторону Норми і підігнавши свій крок під її ритм.

– Ось тобі і несподіванка! – сказав Ламберт. – Я очікував на твій дзвінок!

Не дивлячись на те, що пакет паперових рушників, який повисав на її пальцях, не вказував ні на що інше, окрім повернення додому, відкрити двері, які вже синіли за кілька метрів від неї, в компанії цього чоловіка було неможливо. Норма минула вхід до свого під'їзду і просто йшла вперед. Тераса пабу «Хейнахатту» ставала все ближчою. Ламберт

зробив ще кілька швидких кроків і випередив її.

– Чи можу я пригостити тебе пивом або іншим літнім напоєм?

– Ні, дякую. На жаль, я не в настрої спілкуватися.

– Інколи про речі треба говорити. У тебе є хтось, з ким ти можеш полегшити тягар свого серця?

Крок жінки постійно прискорювався, і, здавалося, це чоловіка не дратувало. Вони оминули колону пабів так швидко, що мало не змусили зустрічних людей вивертатися, собак – піднімати свої носи, а жінок – тримати міцніше свої сумочки.

Це був епізод, який чудово підійшов би до комедійного шоу літнього вечора і викликав би сміх аудиторії, якби тільки настирлива поведінка чоловіка не почала б здаватися переслідуванням. Норма не розуміла, чого він хотів. У Ламберта не могло бути ніяких справ до неї. У мами вдома вона не знайшла нічого, що пояснило би його інтерес до неї. Тому її волосся закликало поспішати, бо воно хотіло втекти від нього. Вони підходили до пам'ятника матері-трудівниці, потім до вулиці Стуренкату. Норма намагалася почути, чи не наближається трамвай, у який можна було б стрибнути. Може, це було стосовно її батька? Якщо Рейо Росс чув про смерть її матері, то чому він вибрав своїм посланцем зовсім незнайому Нормі людину – колишнього чоловіка Хелени? Навіщо взагалі він захотів би з нею зв'язатися?

Спека зовсім перекрила дихання, і вона вже не могла більше прискорювати свій хід. Вона притулилася до краю трамвайної зупинки та перевела дух. Почуття було важким, волосся відступило зі скронь і стало в'юнким. Вона заштовхнула свій подвійний хвостик під плаття.

– Я думав, що ти живеш на вулиці Ваасанкату, поверхом вище Аніти. Чи нижче? У Аніти був гарний дім, – сказав Ламберт.

Спека зробила частину сорочки на його грудях липкою. Хекання, промоклий від поту одяг та поспіх до зупинки в одному такті зробили так, що вони виглядали, наче батько й дочка, які запізнювалися на сімейний вечір і їхнім завданням було принести випивку. Молода пара, що прийшла на зупинку і чекала на трамвай, не побачила нічого смішного, та й інша пара, котра пройшла повз зупинки скандинавською ходьбою, не дивилася на них скоса. Вирівнявши своє дихання, Норма зрозуміла, що сказав Ламберт: він був у мами вдома.

– Я думала, що ви були лише друзями дитинства.

– І дитинства також.

Ламберт дістав невелику коробку сигар і запропонував їй. Норма похитала головою та подивилася на розклад руху. Наступний через вісім хвилин. Таксі приїхало б швидше, вона вмить набрала номер. Але все ж таки не подзвонила. Телефон повернувся до сумочки. Чого йому треба?

– Це ж стосується батька, так?

Лоб Ламберта напружився.

– Будьте добрі, залиште мене в спокої. Такі привітання можете передати йому, – сказала Норма.

Мама сказала б те саме. Нічого особистого. Якнайбільше нейтральності, як можна ввічливіше. Мамині фрази вилітали самі по собі і Нормі, очевидно, вдалося вибити Ламберта з колії, причому досить влучно, і вона самовдоволено вирівняла спину. А чого той чоловік від неї очікував? Думав, що вона кине́ться щось беззв’язно гомоніти або запропонує випити святкового шампанського?

– Рейо дуже засмучений через те, що у вас такі відносини. Він дуже за тобою скучив.

Норма закусилла губу і встигла проковтнути запитання, про яке не хотіла думати. Воно просто пролетіло в голові. Яким був батько? Той чоловік знав, а вона – ні. Вона вже не може отримати від мами відповідей на запитання, які її завжди цікавили. Вона не отримала від Рейо Росса нічого, окрім прізвища.

– Як я вже сказав раніше, можемо поговорити і про ці речі також десь у зручному місці, – сказав Ламберт.

Тон його голосу був досить невпевненим, і Норма жахнулася його впливу. Не дивлячись на те, що безлад в її голові був схожий на небезпеку, яка йшла від чоловіка поряд, вона хотіла все ж почути, що Ламберт міг розповісти про Рейо Росса, і їй спало на думку прийняти запрошення, бо один келих не зробить зла. Але відразу за цією ідеєю вона відчула,

як напружилися корені її волосся, наче хтось потягнув її за голову, і це повернуло її до здорового глузду.

– Не хочу нічого знати про батька.

– Сумно про це чути, але у моєї справи немає нічого спільного із твоїм татом. Я вже багато років не бачив Рейо. Наша остання спільна поїздка була десь років десять тому.

Щоки Норми почервоніли. Даремно було б і думати, що батькові цікаво почути, як у неї справи. Якщо йому було байдуже три десятки років, то що могла змінити смерть мами?

Несподівано Ламберт досить розмахистим жестом стукнув себе по лобі, що виглядало, як сцена із німого кіно.

– Почекай! Невже мама тобі не розповідала? Мені на думку й не спало, що треба представити себе більш детально. Аніта була моєю співробітницею – я власник перукарні, де працює Маріон.

Під натиском спеки Норма присіла на лавку, а Ламберт швидко вмовстився поряд з нею. Про це мама не розповідала. Скоріш за все вона не знала, хто володів перукарнею. Іншого пояснення не могло й бути. Мама не могла б так вчинити з Хеленою. Сморід від горіння пластикового пакета погіршувався запахом поту, запхнутий під плаття хвостик виступав верхньою частиною, наче пухлина, і Норма відчула, як у роті почала збиратися слина. Її нудило.

– Не дивно, що ми не зустрічалися раніше. Я багато подорожував, хоча інколи і з'являвся у перукарні, – продовжував Ламберт. – За словами Маріон, Аніта останніми днями була

якоюсь відчуженою, навіть сумною.

– Тобто сумною?

– Маріон прийняла це за своєрідне прощання.

– З чого вона це взяла?

– З різних дрібниць у жестах і словах. Аніта попросила Маріон приглянути за тобою, якщо з нею станеться щось погане.

Тепло його тіла піднялося на скронях та кінчиках волосся. Брехня була яскравою.

– У перукарні залишилися деякі речі Аніти. Думаю, ти хотіла б якось прийти їх забрати.

Брязкіт трамваю наближався, і Норма підвелася з лавки. Чи то їй здалося, чи то тон чоловіка і справді змінився, але Норма не знайшла потрібних слів відразу, а потім вона зрозуміла, що він почав звучати по-батьківськи. Ламберт схопив її сумку з покупками швидше, ніж вона встигла йому завадити.

– Це не слушний момент, – сказав Ламберт, – але я повинен все ж таки це сказати, оскільки ти очевидно не знаєш...

Трамвай зупинився. Двері відчинилися.

– Рейо помер під час аварії човна у Тайланді. Це було давно. Він був мені як брат і я можу багато чого розповісти про нього. Наша родина готова всіляко тобі допомагати. Ми завжди піклуємося про своїх.

Норма сиділа в трамваї до тих пір, поки він не зробив круг

і не повернувся знову в район Каллію. Ламберт не брехав про батька. Новина не пробудила в Нормі ніяких почуттів, так само, як і не турбувало її те, що вона була на тій самій зупинці. По шкірі бігали мурашки, але це було не через Рейо, а через бажання, яке заклав Ламберт перед тим, як вона сіла в трамвай. Тільки зараз вона згадала, що цей чоловік ще не розповів, на які саме сумні речі він натякав біля воріт кладовища, і тут раптом вона зрозуміла, що шукала докази якихось зв'язків між ним та мамою не в тому десятилітті.

Ноутбук. Там може щось бути. Вона до того не розуміла, що Ламберт був частиною маминого життя останнім часом також.

Погляд Ламберта був приклеєний до екрана. Він знову крутив той самий запис з камери безпеки клініки у Банкоку. Той, де Аніта проникла у в'язницю, і на якому вона завела закуту у наручники дівчину. Відео було зроблене у закритому приміщенні і було чітко видно, що в руках її була камера і вона записувала розмову.

– Виключи його вже, – сказала Алла. – Ти не побачиш нічого нового.

– В якому, чорт забирай, місці та дідькова камера? – Ламберт перекручував запис. – Бос Аніти знає, що її викрили і вона померла. Чому на це немає ніякої реакції?

Алла дивилася на дітей, які гралися у дворі з Любою, та накладала на губи новий шар блиску. Ці шари утворювали

хвили, які залишали навколо губ точкові зморшки. Двоє із людей Ламберта стояли біля гномів у готовності перевіряти кожний рух та звук, навіжену їзду хлопців, які розносять рекламу, стрижку газонів, п'яні крики сусідів, які тільки-но вийшли з сауни по той бік паркану. Відразу після нещасного випадку з Анітою Алла зажадала собі охорону і вже нікуди не виходила сама. Авто забронювали, а безпеку будинку оновили. Такі міри її заспокоювали, хоча і не до кінця.

– Якщо росіяни все наплутали...

Ламберт зупинився, коли Алла підняла руку на знак білого прапору.

– Те, як це робила Аніта, не можна назвати традиційною російською звичкою вирішувати територіальні суперечки. Росіяни нагадали про себе після її смерті.

– Але якщо вони таки наплутали, то треба закінчувати цю гру, – продовжувала Алла. – Ми не будемо вплутуватися у війну. Так справа не піде.

Аплікатор сильно надавив на нижню губу жінки і вона так потерла свій рот, наче зіскрібала висип. Старого шару наче й не було. Посередники Алли нічого незвичного не чули. Бізнес в Україні продовжував порушення, продавці не погрожували, склади не розграбовували і не палили, вікна нерухомості залишалися зачиненими. Розкриття Аніти не мало ніякого відношення до територіальних змагань, окрім того, що Алла впроваджувала свій логістичний ланцюг російсь-

кого волосся. Ламберт ще пам'ятав, як дружина зігнала зі свого шляху декількох американців, які прагнули потрапити на український ринок.

Алла поклала блиск і взялася за пилочку. Думка про війну кришила її гордість, наче тістечко безе об тарілку, і на мить у вікні з'явилася дівчина, яка була з уральським волоссяним магнатом і яка поспішала. Змагання за владу на ринку волосся стало настільки сильним, що її чоловік отримав кулю в голову. Чоловік, який полював на Аллу, сам загинув, а його права рука втекла у Конго. Тепер Алла керувала своєю територією з Фінляндії за допомогою маленьких співучасників, але її залізна хватка все ж таки ослабла. Вона дивилася на малюків, які крутилися на дитячому майданчику.

– Українці могли бути лише приманкою, способом заманити Аніту до себе, – зауважив Альвар. – Ніхто не може протистояти такому волоссю.

Ламберт стиснув зуби. Квартири Маргіт, Норми та Аніти були просто гонитвою за химерами, і клан так і не отримав інформацію про постачальника волосся. В словах Ламберта відчувалося осудження, коли він сварив сина за безлад. Клан зробив помилку, забувши про додаткову обережність. Вони б мали відразу усвідомити, що у справі було щось неладне, бо так воно і було, якщо посередники Алли в Україні не знали, звідки було волосся, до чиеї території воно належало, від кого Аніта його отримувала. Вони захопилися українськими можливостями і дісталися ближче до крота.

– Хто б не дерибанив те волосся, може продовжувати бізнес разом з нами. Це дуже хороший товар, щоб продавати іншим, – сказав Ламберт.

– Звучить як війна, – відповів Альвар.

– Ми візьмемо лише те, що нам належить. Ми будемо відслідковувати всі зачіпки, поки не зловимо того, від кого це волосся приходить. Потім знайдемо шефа Аніти і роз'яснимо правила гри, – продовжував Ламберт.

– Це війна.

– Безсумнівно!

Кулак Ламберта бабахнув по столу. Супротивник був хитрий, як ніхто із його ворогів. Він зумів знайти крота із особистого минулого, того, кому в дитинстві той довіряв.

Салон пані Фолаке був зачинений, але гул швейних машин досягав порогу. Дівчата, які працювали у задній кімнаті, були ще на роботі і Маріон вже от-от мала отримати готове волосся. Було як завжди всіляке: зшите у стрічки, ущільнене, ламіноване, просте. Ніхто б і не помітив, що росіян також примішали. У цьому Фолаке була впевнена.

– Але все одно надчутливим клієнтам його давати не будемо, – запевнила Маріон.

Фолаке кивнула. Жорстке російське волосся піддалося різноманітним хімічним обробкам, тоді як українське лише помили та обробили антиалергенними засобами. Це стало хітом у Нігерії, бо такий засіб допомагає тим, у кого алергія на справжнє волосся. До того надчутливі люди користували-

ся синтетичним замінником, а тепер можуть мати справжнє.

– When will you get more?

– Soon, it's just a delay.³

Маріон посміхнулася переконливою посмішкою і прилипла до стакану, який дала їй Фолаке. Проблема у логістиці, яка виникла після смерті Аніти, треба було виправити, поки жінка не запідозрила, що за все відповідала покійна. Маріон знову поглянула на телефон. Вона все продовжувала надзвонювати дівчині. Норма мала знати про знайомих своєї матері. Треба було з нею зв'язатися, хоча ніхто із членів клану не вірив, що Маріон це вдасться. На сімейних зборах її вже викреслили із обговорення, наче її зворотній відлік вже почався. Пусте місце....Вона була для клана вже просто пустим місцем.

Волосяні стрічки були вже майже готові. Маріон сиділа і чекала, дивлячись на вулицю. Стакан із манговим соком в її руці був доказом того, що їй не довіряли, вона це усвідомлювала. До речі, вона не сиділа би зараз в салоні Фолаке і її настигла би доля Аніти, бо її мали схопити в аеропорту Гельсінкі. Їй пощастило, що вони на всяк випадок завжди літали різними літаками. Її рейс прилетів на кілька годин раніше і за чашкою кави в «Старбаксі», очікуючи на подругу, вона помітила людей Ламберта. Спочатку вона засмутилася, потім намагалася додзвонитися Аніті, але та не відповідала. Коли двері відділення для отримування багажу відкрилися, Аніта

³ З англ. «Коли ти отримаєш більше?– Скоро, це просто затримка».

влучила прямо до лап Ламберта, і його пальці до хрусту стиснули її зап'ястя. Пізніше Маріон виказала здивування, що Аніта прослідувала за нею до Банкоку, запевнивши, що думала, начебто та відпочивала з друзями десь у іншому місці. Клан повірив, бо вважав її дурепою.

Дзиччання зупинилося. Маріон отримала гарно упаковані стрічки волосся та готові смужки ламінованого.

Рух на вулиці вже зупинився, і лише десь далеко чувся гул відпочиваючих на терасі людей. Не було видно груп хлопців-іммігрантів або псів Ламберта. Маріон не прислухалася до порад Алли, вона не хотіла посилювати міри безпеки, бо так вона постійно відчувала б на собі батьків погляд. У той самий момент, як вона вирішила, щоб Аніта почала збирати докази проти клану для того, щоб його потім шантажувати, витиснути зі справ і контролювати його територію, її погляд був гостріший за звірячі ікла.

На верхньому куті монітору починалися бокові повідомлення про непрочитану пошту: всі за останній тиждень, всі від клієнтів. Почуття тиснули на груди. Норма відклала мамин ноутбук, бо знала, що весь завал сміття перукарні вивалиться перед нею, як тільки вона сяде за нього. Але все ж таки вона була задоволена, бо цей ящик залишився від мами і ніхто інший туди не залазив, бо тітка не знала маминого пароля «Елізабет Сіддал».

Норма увійшла на мамин електронний рахунок. Остання

операція була покупкою у продуктовому магазині за день до поїздки до Тайланду. Орендна плата за травень була зроблена ще до подорожі, і на рахунку залишилося двісті п'ятдесят євро. Нормі ніщо не здалося дивним, єдине, що вона зрозуміла, що окрім плати за мамину весняну поїздку з нього вже місяцями не сплачувалися витрати кредитної картки і до поїздки мама не знімала великі суми грошей. Норма спробувала порахувати. Розходи на поїздку перевищували мамину зарплатню. Невже вона взяла позику, про яку не розповіла дочці? Дані банківського рахунку ні на що подібне не вказували.

Історія браузеру була почищена. Серед відправлених листів були лише повідомлення до Маріон, але вони були тільки про заброньований час та робочі зміни. Норма почала досліджувати фейсбук-сторінку перукарні, на якій мама була модератором під іменем Аніта Елізабет.

Акаунт був створений весною, і вона користувалася ним лише для роботи, а всі друзі, за включенням Маріон, були клієнтами. Норма запалила цигарку і міркувала. Ще за декілька годин до рейсу в Тайланд мама підтверджувала час для клієнток. Навіщо вона б це робила, коли планувала вкоротити собі життя?

Повідомлення про непрочитані листи дратували Норму і заважали її роздумам. Вона відключила Інтернет у комп'ютері та у своєму телефоні. Мама вже ніколи не буде онлайн, і за її рослинами вже не треба було доглядати, від цього за-

лишилася лише записка-нагадування на екрані.

Норма поставила фіалку на прилавок і сказала, що вона не вміє доглядати за рослинами. Під її опікою вони просто помирають.

– Це квіти Аніти.

Флористка не чула про долю своєї постійної клієнтки. Їй було лише відомо, що хтось стрибнув під потяг, коли вона була в подорожі на південь, але не знала, що то була Аніта. Жінка присіла та зітхнула. Норма почекала, давши їй час усвідомити, що трапилося, а потім представила увесь вміст маминого балкону.

– Мамі було важливо посадити цей хвойний кущ на задньому дворі.

– Його ще можна пересаджувати, – відповіла флористка.

– Тоді посадіть його поки де-небудь.

Жінка уважно подивилася на рослини: вони були рідкісними для цих широт. Ставши старшою, мама захопилася догляданням внутрішнього дворику їхнього будинку і зробила його охайним. Кущ мигдалю був подарунком від вдячного клієнта незадовго до Тайланду. Норма вже збиралася йти, коли продавщиця дістала щось з-під прилавку.

– Аніта залишила тут свій запасний ключ.

Жінка дала Нормі товстий конверт. Він був запечатаний і зверху нічого не було написано.

– А мама так часто робила?

– Завжди, коли відправлялася у поїздки.

Норма не розуміла. Запасний ключ був у неї, а інший мама мала тримати на роботі.

Вона розірвала конверт. У середині ключа не було. Там була флешка та картка пам'яті.

На екрані мерехтіла відкрита валіза з накиданими до неї речами. Мама тримала камеру в руках і не могла встояти на місці, вона ходила навколо, всюди знімаючи різноманітну пилюку. Норма помітила пакет баранячого філе. Суміш спецій «Гарам масала», мигдаль. Остання спільна вечеря. Відео на картці пам'яті було зняте до того, як мама відправилася у подорож наступного дня. Екран почав дрижати і так сліпив, що очі почали боліти. Норма відвернулася та прочистила горло вином, проштотхнувши ком вниз. Вона шукала мамині послання в неправильних місцях, уявляла, що вона написала дочці, але справа у тому, що мама не була «писемною» людиною. Вона пояснювала речі, коли дзвонила, при зустрічі, у бесіді. Норма мала це збагнути раніше.

«Почавши все це минулого року, я не могла передбачити, до чого воно приведе. Тримавши камеру в руках перший раз, я думала задокументувати речі, які твоя бабуся могла б пам'ятати. Заради тебе. Але вийшло інакше. Закінчилося тим, що я поїхала в розвідувальну подорож, події якої мали непередбачувані повороти.

Сподіваюся, що зможу зібрати достатньо мужності, щоб все прояснити. Якщо у мене не вийде, то в Банкоку я дам тобі ці відеозаписи. Я безумовно дуже хвилююся. Я вже дуже близько і мій настрій, наче у переддень свята».

Мама була збуджена, і вона не залишала побажань усього найкращого Нормі, тому це не було її прощальним повідомленням, і Нормі ще не було так важливо переглянути це відео. Норма натиснула на паузу. Вона відрегулювала настройки екрана, зробивши його темніше, але достатньо світлим, щоб бачити картинку. В роті з'явився смак мигдалю, а в носі був запах смаженої баранини. Задушливе відчуття повернулося до горла і вино його не приховало. Розчісування волосся не покращило самопочуття. Вона глянула на іконку корзини. З відеозаписів може вийти щось, чого вона не хотіла б знати, але, заглушивши неприємне передчуття, вона секунду покрутила в пальцях знайдену в конверті картку пам'яті, на яку мама зробила резервні копії відео, та перейшла на першу. Це був файл, на якому був записаний травень 2012 року. Тільки зараз вона помітила, наскільки мама постарішала за рік. З'явилися нові борозни, очі стали більш впалими, чому не завадили ані зроблене Маріон нарощування вій, ані гелеві нігті, ані зроблена тією ж Маріон зачіска. Вона знову подивилася на список відеозаписів. Кожний файл мав назву: «Нормі». Переглядання їх викликало десятки почуттів.

«Три»

Коли я зустріла Ламберта вперше за багато років, перед очима пролетіли всі спогади. У його погляді я побачила таку саму реакцію. Але ми поводитися, наче всього цього не було, наче у нас не було ані спільного минулого, ані несправедливості щодо Хелени, ані вдачі Маріон. Так було легше для нас обох. А також для Маріон, яка в напруженні чекала на нашу зустріч. Ева порадила мені зберігати спокій, і будь що буде. Ніхто нічого не запідозрив.

09.05.2012

Бабусі не стає краще, прогнози невтішні. Її голова працює лише в моменти просвітлення, і тому я маю говорити з нею про Еву, бо відкладати справу вже нікуди. Перша спроба викликала спалах гніву, а наступна – гнівні сльози. Бабуся твердить, що не знає ніякої Еви, або плутає її з однойменною сусідкою, та приймається мене вичитувати за брови чи зачіску. Медсестра вже попередила, що мої візити призводять до надмірних хвилювань. Але я не здаюся.

Сьогодні спробувала, чи не допоможе світлина. Підійшла до бабусиної тумбочки і взяла сімейну Біблію. У ній знайшла фото і ткнула ним прямо в обличчя, щоб вона зрозуміла,

що я мала на увазі цю жінку. Бабуся підскочила і намагалася вихопити його у мене. Я не віддала. Після цього вона почала терти свої скроні, забула, де ми знаходилися і знову повернулася у дитинство, попросивши зачесати її якнайкраще, щоб мати не сварила.

Це фото було в Біблії скільки я себе пам'ятаю. Маленькою я часто дивилася на цю загадку. Одного разу мене впіймали на гарячому і добряче відшмагали так, що я всю ніч ховалася в сараї. Тоді я не знала, що за жінка була на фото. Але місце світлини у Біблії говорило про те, що вона була якоюсь особливою. Те саме доводила мамина реакція. Я більше не згадувала про жінку під дахом будинку родини Наакка.

Питати про неї у інших я також не наважувалася. Я поділилася цією тайною лише з Хеленою, і завжди, коли ніхто не бачив, я ходила роздивлятися чорно-білі фотолистівки, які залишилися ще з минулого століття. Завдяки надприродньо довгому волоссю жінка виглядала більше, як казкова істота, аніж реальна людина. Лише коли я навчилася читати, змогла розібрати, що було написано на листівках і зрозуміла, що вона доводиться нам якоюсь родичкою. Ніколи не чула, щоб хтось колись говорив про жінку на ім'я Ева Наакка.

Після твого народження я передивилася усі можливі ліки, які я могла вживати, та мій раціон під час вагітності. Я підозрювала, що подорожувала кудись, куди вагітній жінці не треба було б їхати, або сталося так, що сама того не знаючи, була десь у занадто забрудненому місці або помилково з'їла

радіоактивні гриби, чи була у домогосподарствах, де використовували хімікати для боротьби із комахами. Було зовсім абсурдним, що у мене дочка, у якої волосся росло більш ніж на метр в день. Якось мені спала шалена думка, що питання було у скритій спадковій якості або у вразливості до своєрідного росту волосся, і світлина Еви Наакка наштовхувала саме на ці думки. Якщо її волоссяний шквал на фото був справжнім, то вона була б таким самим виключенням, як і ти, і в цьому випадку твоя винятковість не була моєю провиною.

Я почала шукати щось подібне до тебе в книгах та на фотографіях, і завжди поверталася до Евиної світлин. Якби вона не була б обрамленою, то стосувалася б одержимості моєї мами волоссям. У дитинстві вона завивала мені коси так спішно, що аж очі розбігалися. Коси треба було розпускати у школі і Хелена повертала їх у попередній стан перед поверненням додому. Бабуся була проти відкритих кучерів, вважаючи їх знаком розпусних жінок. Їх треба було тримати у належному стані. Незвичайність Еви могла пояснити таке відношення, якщо бабуся, безсумнівно, про це знала. Я тому і боялася, що причиною могло бути щось інше.

10.05.2012

Штамп на листівці свідчив про те, що вона була відправлена з Нью-Йорку, але дата була розмазана. На іншій стороні

чоловік на ім'я Антеро розповідав, що у вікні компанії, яка займалася перуками, побачив дівчину із знайомою зовнішністю: «То точно була Ева Наакка на зображенні. Я залишився непоміченим, начищаючи до блиску свого черевика перед будівлею», – написав він.

Ми не знали Антеро, але декілька років потому раптово натрапили на його сліди. Його мама, Хелмі, дожила до дев'яноста років і за кавовим столиком ми розмірковували, чи живий ще сам Антеро, і чи він ще в Америці, бо на похоронах його не було. Тітки Хелени почали пригадувати пригоди із шюцкором⁴ і те, як під натиском зверху голова цього руху Карл Еміль Берг застрелився. Комуністи сліdkували за ситуацією і були в курсі всього. Хелмі не спала ночами, бо в Антеро була звичка вплутуватися в подібні справи.

Коли від нього прийшла листівка після самогубства Берга, камінь упав з грудей жінки. Листівка доводила, що її син був в Америці, а не вплутався у неприємності у Фінляндії. Говорячи про листівку, тітоньки Хелени нахилялися одна до одної і шепотілися, чи була це саме та листівка.

Вирізнити десятиліття було легко. Карл Еміль Берг застрелився в 1921 році. Того ж року Хелмі отримала від Антеро листівку. У той самий час або трохи раніше Ева мала бути зображена у Парижі, де була зроблена фотографія. Я це зрозуміла, розмовляючи з арт-дилером Йоханссоном.

⁴ Добровольча воєнізована організація, яка існувала у Фінляндії в 1917–1944 роках.

Портрет моїх бабусі з дідусем під час прибирання впав на підлогу, і мене відправили полагодити рамку до майстерні торговця творами мистецтва Йоханссона, яка була поєднанням відділу із рамками та магазину старих товарів. Щоб зайняти себе поки він працював, я отримала ящик зі старими фотографіями. На зображенні з Евою мене спантеличило побачене там поєднання слів «РС Paris», і я помітила ті самі букви на багатьох фотографіях у коробці. Йоханссон пояснив, що це вказувало на одну й ту саму досить відому друкарню, де були зроблені ці картки. «Моделі, які попадали на їхні листівки, не були аби хто», – сказав Йоханссон, і почав показувати пейзажі та розроблені для жінок збірки. Я відразу подумала, що Ева скоріш за все виграла якийсь конкурс краси, щоб потрапити на цю листівку. В купі були і побляклі картки, серед яких знову була одна з Евою. Йоханссон розповів, що в той час тонувати фотографії могли лише в Парижі та Бельгії. Потрапити на фотокартку в Америці було неможливо, бо у них були власні зірки кіно, яких також знімали у тому старому світі. «Ручна праця, усі. Розфарбовування було жіночою роботою і багато хто з них отруїлися, коли обмочували пензля в роті» – шепотів Йоханссон.

03.06.2012

Встигли з Хеленою навігадувати Еві різноманітні пригоди. Ми були впевнені, що вона приймала участь у конкурсах

краси, та намагалися зрозуміти, чи саме це здобуло її сумнівну репутацію у будинку Наакка. Як би там не було, а фактом було те, що вона відправилася у широкий світ і стала зіркою. Вона була тією людиною в нашому селі, з якої щось вийшло в житті. Наша Ева. У Паризькій студії. Це вплинуло на наше з Хеленою рішення: ми також звідси поїдемо. Ми не мали Евиної краси, але придумали б щось інше. Хелена мріяла про кар'єру співачки, а я просто хотіла побачити світ. На подорож до Америки або до Парижу у нас не було грошей, а от до Швеції можна було б добратися хоча б автостопом.

Утікши до Гетеборгу і почавши працювати на заводі «Вольво», ми отримали запал на свої відміряні ритмом змін дні продовженням розгадування Евиної таємниці. У бібліотеці ми переглядали книги з картинками та фотографіями, а також поїхали якимось до Стокгольму, щоб зустрітися з тамошнім вибором антикваріату. І в одному з таких магазинів ми знайшли! Ева точно була відомою. Одна з карток була відправлена з Опатії до Дінару, інша – із Брістона до Бостону. Перший штамп був 1922 року, а другий – 1924 року. Картинки були вельми показовими, хоча на них не було вказано ані назви студії, ані ім'я фотографа: на одній з них Евіне волосся доходило аж до нижніх сходинок і його білизна протиставлялася чорній мандоліні на колінах.

На іншій фотографії вона гралася з маленькою собачкою, тримаючи у лівій руці гребінець, наче вона збиралася вичісувати своє волосся. Дзеркало овальної форми було розташо-

вано таким чином, що її волосся можна було бачити і ззаду.

Я спитала у продавця серійні номери цих листівок, бо помітила, що такі часто зустрічаються на французьких картках. Такого не було лише на картинці «РС Paris», наче її тільки що зробили. Продавець розсміявся. Серійні номери не були прив'язані до конкретних місць, але значок більш відомого виробника піднімав ціну і це не означало, що картка справжня. Пояснення мене розчарувало. Можливо, Ева ніколи і не була в Парижі. Хелена не здавалася і спитала у продавця, чи немає у нього інших фотокарток з надзвичайно довговолосими моделями. Тоді він підморгнув та поставив перед нами коробку повну французьких листівок. Фавориткою чоловіка була фотографія Аделіти, яка сплела патронташ і своє волосся в одне. Ці слова були новими для нас, ці терміни Мексиканської революції, її символи. Ця картка була винятком, бо модель була блондинкою і обличчя було подряпане. Продавець бився об заклад, що жінка хотіла скрити свою особистість, бо фотографія була досить сміливою. Але волосся та поза не залишали сумнівів. Це була знайома нам Ева, а компоновка рук та форма були такими самими, як і у дівчини з мандоліною. І точнісінько така сама, як на фотографії з дому Наакка.

Я продовжила відшукувати фотографії Еви пізніше через Інтернет. Натрапила на кілька нових французьких, але не більше. Копіювання вже знайдених замість цього вистачило. Їх було зібрано, використано для коробки конфетті, баночок

для парфумів, обкладинок для книг та реклами з одного десятиліття в інше.

Ім'я Еви Наакка ніде не згадувалося, хоча у світловолосої екзотичної жінки мала бути своя часточка, як у тривалої зірки «РС Paris», як у Місс Ферданде. Але такого точно не було. Щось або хтось цьому завадив.

Лише зі Швеції я наважилася подзвонити до нашої родини і спитати про церковні записи щодо Еви. Мама почула про мій дзвінок і дуже розсердилася. Коли після твого народження я разом з немовлям повернулася до будинку Наакка, то відчула її злобу у себе на потилиці. Завдяки всім своїм знанням сьогодні я розумію, ким була Ева: вона була першою дружиною мого дідуся Юхані Наакка, яка залишила свою дитину, чоловіка та село. Ева була справжньою матір'ю твоєї бабусі.

За даними церковних книг, Ева Куппаря та Юхані Наакка одружилися у 1917 році. У родині народилося дві дитини. Однією з них була моя мама, Еллі Наакка, другою – загиблий у зимовій війні мій дядько Ерік. Шлюб було анульовано в кінці 20-х років, бо Ева Наакка вже роками не жила зі своїм чоловіком, і її місце знаходження було невідомо. У рядку «місце проживання» олівцем було написано «Америка» і після цього знак питання.

Пізніше Юхані Наакка одружився на Анні Хейккінен і у них народилося двоє дітей. Я виросла з повною впевненістю,

що Анна була моєю бабцею, і на сімейному портреті вона було разом із Юхані, саме на тому, який я заносила полагодити до лавки Йоханссона. Я дзвонила своїм ще живим тіткам, але ніхто з них не чув ані про Еву, ані про перший шлюб їхнього батька. Так вони стверджували. Це можна було зрозуміти. Збіднення будинку почалося з пияцтва Юхані, кристою причиною якого на основі нових даних було щось пов'язане з першим шлюбом.

Тепер я розумію, чому світлина Еви була схована у сімейній Біблії, але як вона туди потрапила я так і не дізналася. Проте, можу побитися об заклад, що бабуся вициганила її у Хельми. Або Хельма сама віддала їй, думаючи, що місце світлини у Евиної дочки.

16.06.2012

Багаторічне оцінювання долі Еви змінилося в моїх очах. Ті, хто відправився до Америки, були біднішими, молодшими дітьми своїх родин, це були люди, у майбутньому яких не було особливого вибору. Ева ж була хазяйкою дому Наакка, який ще був великим та багатим. В юності я думала, що вона залишила родину через позашлюбне кохання. І це пояснило б мамину реакцію: Ева була грішною жінкою.

Після твого народження я вже менше розуміла рішення тієї жінки. Вона народила дві здорові дитини чистою вдачею,

і наслідки від скандалу через звершений аморальний крок погано відбивалися на її дітях. Якщо її тайну не розкрили, чому б вона залишила своє зручне життя?

Я намагалася зрозуміти також те, чому вона стала моделлю для фотолистівок? Раніше і ти могла б дозволити собі жити незалежно, будучи Музою художників, бо фотографії або портрети не робили з таких моделей, яких впізнають. Стан листівок досить змінився. Їхнє колекціонування стало модним захопленням у суспільстві, якого стерегтися треба було навіть бідним, бо технічний прогрес значно підвищив вартість таких листівок.

Раптом моделі стали мішенню для поглядів усієї нації, і їхні жести та вирази обличчя імітували. Одна модель в інтерв'ю жалілася на те, що абсолютно незнайомі люди торкаються на вулиці до її голови. Ева розумно приховала своє волосся на еротичній фотографії, але я знала її обличчя і фотограф знав, хто вона. Чого вона хотіла досягти? Чого вона настільки жадала, що була готова піти на подібний ризик?

Після твого народження я ненавиділа Еву. Вона була героїнею мого дитинства, найгарнішою та найвідважнішою жінкою села, яка насправді ж була чимось іншим, і у мене з'явилося відчуття, наче вона мене зрадила. Я також зрозуміла мамин гнів щодо неї. Мама була дочкою горе-скандалу, її кинули і ніколи навіть не пояснили чому. Причиною моєї злості було інше: я народила тебе, не знаючи ні про які ризики і це було Евиною провиною. Було щирою випадко-

вістю, що бабуся народила двох абсолютно здорових дітей. Я почала думати, чи має до цього відношення і невелика кількість дітей, яка прослідковується в нашому роді. Наскільки я знаю, у мами було кілька викиднів, так само, як і в Маргіт. Коли таке трапилося вперше, я горювала разом з сестрою. Коли вона почала очікувати на другу дитину, ти вже народилася, і я сподівалася, що вагітність перерветься десь посередині. Так і сталося. Коли вік взяв своє, вона плакала, що втратила свою можливість, а я відчувала лише полегшення, бо весь час боялася, що її спіткає таке саме, як і мене.

«Чотири»

Дуже довго я взагалі не хотіла думати про Еву. Потім я зрозуміла, що лише розказавши її історію, я зможу залишити тобі у спадок розповідь, яка буде твоєю власною, знайомою тобі. У тебе є право знати, якою може бути твоє, подібної до неї, життя. І у тебе є право чути всі застереження, які до цього додаються. Я не хочу повторювати помилки Еви.

На стінці передпокою у мамі висіли Офелія та Режина Кордіум – її улюблені картини. Норма зняла їх зі стінки і перевірила їхній фон. Вона розділила скло та рамку. Нічого. Звичайно, бо мама не могла знати, що Норма забуде покласти її улюблені картини до труни. Їх вона точно хотіла би, якби розпланувала день похорону свідомо, хоча це і було б схоже на неї.

Мама завжди полювала на подібних до Норми жінок, і її дім був обклеєний фотокартками, а полицки вже прогиналися від книжок, які розповідали про них. Вона хотіла запевнити часто сумну Норму у тому, що красою тих жінок захоплювалися і їх увіковічили. Квартира могла бути мавзолеєм для золотоволосих красунь минулого і це було б доказом того, що треба приховувати існування Еви. Пошук мамі продовжувався і після того, як Норма вже стала зі своїм волоссям «на ти» і вже не погоджувалася сидіти на лавці маминої

«початкової школи» поводження з волоссям. Замість цього мама прагнула вирішення, відповіді, яка допомогла б їй зрозуміти, у чому було питання. Тому вона не могла припинити гонитви, і своїм знанням поділилася з Нормою, хотіла та того чи ні. Чому мама не розповіла про Еву вживу? Чому лише через відеозапис? Чому вона не повісила Евині фотографії собі на стінку?

Думка про те, що в родині був хтось такий самий була революційною.

Норма кинула картини на підлогу і пройшла над ними. Скло тріснуло, шия клацнула і погане самопочуття через те, що вона забула покласти їх до труни, перейшло на волосся. Вона дістала ножиці з маминої полиці і підрізала волосся, намагаючись позбутися провини. Потім вона почала переглядати біографію Елізабет Сіддал та інших муз Розетті. Підрізання допомогло на деякий час, вона заспокоїлася. Жінка не змогла б знайти кращого місця, ніж ці книги та картини. Намальовані Офелія та Режіна Кордіум, Елізабет Сіддал – вони були маминими улюбленими музами, прерафаелітськими ангелами⁵, обличчя та значні волоссяні хмари, кожна з яких була на картці, плакаті, книзі, і тому її справжня загадка залишилася у надійному місці. Вона була такою самою, як і Норма.

Чоловік Елізабет, художник Данте Габліель Розетті, відкрив, що його жінка померла від передозування опіумом че-

⁵ Об'єднання молодих англійських художників, засноване в 1848 році.

рез шість років після її смерті. Розетті хотів отримати назад свою збірку віршів, яку він в пориві романтичного вдівця поховав разом з дружиною. Його кар'єра була тоді на спаді і поховані вірші були потрібні для того, щоб знову стати на ноги і засяяти своєю зіркою. Норма з легкістю знайшла саме цей момент з біографії Сіддал, бо на сторінці була маленька закладка. Там не було якогось повідомлення, картинки чи підкреслення. Таке саме було і в інших книгах Сіддал. Закладена сторінка і нічого більше.

Історія Елізабет позбавила Норму самокатування. Це допомогло їй зрозуміти, що нещасні випадки та самогубства не є лише заради того, щоб вони сталися, не є найбезнадійнішою точкою буття людини. Через це, коли Розетті відкрив труну, вона була заповнена мідними кучерями Елізабет.

На противагу поетичній збірці, вони за весь той час збереглися незіпсованими і заповнили всю труну. У випадку, якщо б Норма померла так, що її тіло зберіглося цілим і його б знайшли, з нею було б таке саме. За цим пішли б жахливі заголовки, папараці, які лізли б з усіх вікон, та лікарі, котрі вже типізували бородатих жінок, як наслідки гіпертрихозу або генетичних помилок. Цього вона не хотіла. Вона б не хотіла потрапити до лабораторії, де її розріжуть на частини. Тому у неї завжди з собою був маленький папірець, де зазначалося, що у випадку, якщо з нею щось трапиться, вона просила зв'язатися з Анітою Росс. Тому вона завжди підтримувала в квартирі порядок на випадок, якщо несподі-

вано заявиться хазяїн будинку або поліція. У будинку мали ремонтувати вікна, але подібні речі не турбували Норму. У неї вдома не було видимих знаків проживання там дивної жінки, і більше не було волосяного пилу.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.